

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.11>
УДК 911.3

А. Кізюн, канд. геогр. наук, доц.
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В МЕЖАХ ПОДІЛЬСЬКИХ ТОВТР

Розглянуто проблеми та обґрунтовано шляхи розвитку екстремального туризму в рівнинних умовах території України. За модельний регіон взято Поділля, а в його межах унікальний природний об'єкт – Подільські Товтри. Зазначено, що в сучасній туристично-рекреаційній сфері України, особливо окремих її регіонах, стихійно, однак активно, розвивається екстремальний туризм. Це стосується і рівнинної (95 % території) частини України, де екстремальний туризм не є традиційним. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. екстремальним туризмом почали займатися люди різних вікових категорій, тому обґрунтування можливостей і перспектив розвитку різних видів екстремального туризму в окремих регіонах та їх природних об'єктах є актуальним. Для Подільських Товтр обґрунтовано розвиток окремих видів екстремального туризму відповідно до додатних для цього натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних ландшафтних комплексів. Подільські Товтри – природний об'єкт світового значення, що немає аналогів у Європі, а за зовнішніми геологічними ознаками на них дещо схожі скелясті гряди у Великій Британії та США. Аналіз природи та ландшафтів Подільських Товтр показує, що тут є необхідні й достатні природні умови та ресурси для активного розвитку екстремального туризму. До натуральних властивостей віднесено унікальність природи і ландшафтів, наявність необхідних ознак природних компонентів для розвитку екстремальних видів туризму; до антропогенних – наявність гірничопромислових, водних і бєлігеративних ландшафтних комплексів, запропоновано шляхи їхнього сучасного та майбутнього освоєння з метою організованого розвитку різних видів екстремального туризму. Зазначено, що подальші дослідження природних умов і ресурсів не лише Подільських Товтр, але й Кременецьких гір, Подільського Придністер'я та Середнього Побужжя, дадуть можливість суттєво розбудувати в межах Поділля туристично-рекреаційну сферу із врахуванням екстремального туризму. Поки що розвиток екстремального туризму в межах Поділля проходить стихійно і потребує детальнішого обґрунтування реальних напрямів його формування.

Ключові слова: Поділля, Подільські Товтри, туристично-рекреаційна сфера, екстремальний туризм, розвиток, пріоритетні напрями.

Постановка проблеми. Процес розбудови туристично-рекреаційної сфери в Україні потребує детальних досліджень як уже наявних, так і обґрунтування нових видів туризму. Серед останніх – і екстремальний туризм, якому поки що приділяється мало уваги, особливо в умовах рівнинної частини України. Про це свідчать і матеріали проведених упродовж 2016–2019 рр. науково-практичних конференцій у Києві, Львові, Кропивницькому, Тернополі, Умані та інших містах, присвячених розвитку туристично-рекреаційної сфери в Україні. Екстремальний туризм науковці-географи та ландшафтознавці або не помічають або розглядають його в структурі інших видів туризму. Однак екстремальний туризм поступово, але стихійно, розвивається в окремих регіонах України. Подальший стихійний розвиток екстремального туризму як у сучасних умовах, так і в майбутньому може призвести до небажаних наслідків. Цим зумовлена необхідність детальних досліджень сучасного стану і можливостей активного розвитку екстремального туризму загалом в Україні та окремих її регіонах, обґрунтування перспектив розбудови у майбутньому. Серед регіонів України, зокрема її рівнинної частини, гарні перспективи для розвитку екстремального туризму має Поділля, а у його межах унікальний у природному та ландшафтному відношеннях Подільські Товтри.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Розвитку екстремального туризму в окремих регіонах України географи-природничники не приділяють належної уваги. Поки що немає жодної монографії, а наявні статті лише частково задають окремі види екстремального туризму [7; 11]. Серед наявних публікацій заслуговують на увагу дослідження, присвячені спелеотуризму [4; 8; 12], подорожам на повітряних кулях (балунінг) [7], скелелазінню (альпінізм), частково парапланеризму. Дослідження стосовно розвитку екстремального туризму в Подільських Товтрах не виявлено. У матеріалах науково-практичних конференцій повністю або частково присвячених розвитку туризму та рекреації в Україні, немає жодної статті стосовно екстремального туризму.

Мета (завдання) – розглянути регіональні особливості та обґрунтувати можливості розвитку екстремального туризму в межах унікальних об'єктів Поділля, зокрема Подільських Товтр.

Методика та методологія. У процесі дослідження можливостей розвитку екстремального туризму в межах Подільських Товтр застосовано системно-структурний, конструктивно-географічний та ландшафтно-динамічний методичні підходи. Для вирішення поставлених завдань і алгоритму ландшафтного й конструктивно-географічного вивчення екстремального туризму в межах Подільських Товтр використано загальнонаукові та конкретно-наукові методи дослідження. На першому етапі – пізнання загальних і унікальних особливостей природи й ландшафтів – задіяні літературний, порівняльно-географічний та системно-структурного аналізу методи дослідження. На другому етапі – обґрунтування можливостей розвитку екстремального туризму – застосовано польовий, порівняльний, типізаційно-описовий методи. На третьому, підсумковому, окрім картографічного, також порівняльний та системного аналізу методи дослідження.

Виклад основного матеріалу. У рівнинній частині Правобережної України, Поділля значно виокремлюється низкою своєрідних, часто унікальних природних територій та об'єктів, які активно використовують не лише у процесі розбудови регіональної екомережі, але й господарської діяльності, зокрема формуванні туристично-рекреаційної сфери регіону. До таких належить Подільське Придністер'я з каньйоноподібними долинами річок та численними стрімчаками; Кременецькі гори з оригінальними останцями, фортецями і замками; складні системи порогів у річищі Південного Бугу, Подільські й Мурафські Товтри, унікальну природу і ландшафти яких давно й активно використовують у туризмі й рекреації.

Подільські Товтри – природний об'єкт світового значення, наземне віддзеркалення відомого австралійського підводного рифу. Вони цікавлять науковців і краєзнавців більше двох сторіч, детально досліджені й представлені у численних монографіях [9; 12], статтях [1; 7; 13], картографічних матеріалах та науково-популярній, особливо туристичного спрямування, літературі [8; 10]. Аналіз природи і ландшафтів Подільських Товтр показує, що тут є необхідні й достатні природні умови і ресурси для активного розвитку екстремального туризму. Найсуттєвіші з натуральних умов такі:

– *унікальність природи і ландшафтів.* Ця виокремлювальна ознака привертає увагу до Подільських Товтр

усіх туристів, зокрема й екстремалів. Результати опитувань 32 туристів-екстремалів показують, що у рівнинних умовах Правобережної України вони віддають перевагу Подільським Товтрам не лише через наявність тут відповідних умов, але й краси ландшафтів безпосередньо Товтр та прилеглих територій. Красу природи й ландшафтам Подільських Товтр надає їхня унікальність.

Подільські Товтри – це сукупність викопних рифових утворень бар'єрного типу, що сформувалися у мілководних міоценових морях. Рифи складені мішанковими, мембранопоровими та черепашковими вапняками. Подільські Товтри не мають аналогів у Європі. За зовнішніми геологічними ознаками на них дещо схожі скелясті гряди у Великій Британії та США. Подібним аналогом є лише Великий Бар'єрний риф на північному та східному узбережжях Австралії, однак і він представлений, здебільшого, аквальними ландшафтними комплексами. Унікальність Подільського рифу (Товтр) у тому, що він знаходиться на суходолі. Сформувавшись в узбережній зоні епіконтинентальних морів, риф Подільських Товтр у подальшому був похований у натуральному стані під молодшими відкладами і відкопаний згодом денудаційними процесами плейстоцену та голоцену. Особливості геологічної будови й орографії, сприятливе розташування стосовно переважаючих західних вітрів, значна лісистість створюють у межах Подільських Товтр своєрідні мікрокліматичні умови, що сприятливо впливають на кількість опадів і температурний режим прилеглих територій. На схемі фізико-географічного районування України Подільські Товтри виділені в окремий фізико-географічний район [9; 13]. Подільські Товтри – приклад того, як у процесі формування унікальної географічної структури формуються необхідні умови не лише для розвитку унікальних товтрових ландшафтних комплексів, але й можливості розвитку на їх основі різних видів екстремального туризму. Безперечно, що і в майбутньому унікальність та краса природи і ландшафту Подільських Товтр матиме суттєве значення в розбудові тут туристично-рекреаційної сфери, у її структурі екстремального туризму;

– *наявність необхідних природних умов.* Придатність природних умов (окремих геокомпонентів) Подільських Товтр для розвитку екстремального туризму зумовлена в першу чергу оригінальністю їх поверхневих і підземних форм. Подільські Товтри у вигляді підняття з абсолютними висотами 420–440 м простягаються від с. Підкамінь Львівської області до Дністра в районі Кам'янця-Подільського майже на 200 км. Їхня ширина – від 5–6 до 10–12 км. У рельєфі яскраво виокремлюється головна гряда (кряж) із відносними висотами над прилеглою Подільською височиною 50–65 м, а над річковими долинами – 120–150 м. Із обох боків кряжу на відстані 3–5 км розташовані безлісі, гостроверхі гряди висотою 30–35 м і невисокі (12–16 м) групи горбів. Головна гряда, бокові товтри та, особливо, ділянки Подільських Товтр, де річки їх перерізають, – придатні території для активного розвитку тут таких екстремальних видів туризму, як скелелазіння, особливо дитячий та юнацький альпінізм, дельтапарашутизм, мандрівки на повітряних кулях (на сьогодні найактивніше цими видами екстремального туризму освоюється Смотрицький каньйон – мальовничий витвір природи, на вертикальних стінках якого віддзеркалена історія силуру), для людей похилого віку – пішохідний, велосипедний та кінний туризм.

У надрах Подільських Товтр підземні води частково перетворилися на мінеральні з цінними властивостями. Їх використовують як лікувальні (Сатанівський лікувально-курортний комплекс, санаторій "Лісова пісня") та стокові води. Одночасно відбуваються й карстові процеси, що значно змінили форми поверхні та надр Подільських

Товтр. Тут відкриті й частково освоюються під спелеотуризм печери "Атлантида" і "Малишка-Киянка" в околицях с. Завалля, Кармалюкова печера у с. Привороття, а також Довбушева, Перлина, Татарська та інші печери.

Сприятливими для розвитку окремих видів водного екстремального туризму є річища річок Збруча, Жванчика і Смотрича, що перетинають Подільські Товтри. Тут гарні й уже опробовані умови для розвитку рафтингу, каякінгу (слалом, родео, сплав) та інших видів водного екстремального туризму. Особливо зазначені ділянки річищ придатні для тренувань початківців водників-екстремалів, зокрема й учнів старших класів. Поки що Товтрові ділянки річищ Збруча, Жванчика, Смотрича, водники-екстремали використовують стихійно у весняно-літній період, здебільшого у процесі тематичних, екологічних, наукових, екскурсійних або тренувальних сплавів.

У межах Подільських Товтр сформувались своєрідні, притаманні лише для них мікрокліматичні умови, що сприятливо впливають на розвиток тут всіх видів екстремального туризму, зокрема й таких, як дельта-парапланеризм, мандрівки на повітряних кулях (уже відомі щорічні фестивалі в Кам'янці-Подільському та в околицях Сатанова Хмельницької області), зимовий пішохідний і лижний туризм та інші. Це можливо завдяки тому, що кліматичні умови Подільських Товтр змінюються завдяки значній їх протяжності з північного заходу на південний схід, а також відрізняються на західних навітряних і східних підвітряних схилах. Останнє зумовлено бар'єрним ефектом – майже перпендикулярним розташуванням Подільських Товтрів до західного, переважаючого тут переносу повітряних мас. Зазначені особливості мікрокліматичних умов Подільських Товтр у сукупності із пластикою їх поверхні та красою сучасного ландшафту і у майбутньому сприятимуть активному розвитку повітряних видів екстремального туризму.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. крім зазначених натуральних ландшафтних комплексів у розвитку екстремального туризму Подільських Товтр почали активно використовувати й антропогенні ландшафти, особливо сформовані у процесі гірничодобувної, водогосподарської та белігеративної діяльності. Серед антропогенних ландшафтів, у структурі яких формуються ландшафтні комплекси або об'єкти, придатні для розвитку екстремальних видів туризму, такі:

– *гірничопромислові.* Достатньо зауважити, що лише в межах національного природного парку "Подільські Товтри", який майже повністю охоплює частину Подільських Товтр, розташованих у Хмельницькій області, нараховується 18 діючих і десятки не рекультивованих відпрацьованих кар'єрів. Старі кар'єри, здебільшого, охоплюють лише частину окремих Товтр, великі сучасні або зрізають їх, або замість Товтр формують терасовані котловини глибиною до 40–80 м. У відпрацьованих і діючих кар'єрах характерними урочищами є круті (до 90°) вапнякові уступи-стрімчаки висотою 10–15 м, або терасовані (4–6) стінки, що піднімаються над днищами вапнякових кар'єрів на 25–35 м. Площа діючих кар'єрів лише в НПП "Подільські Товтри" сягає 700 га і щорічно зростає. Майже такі площі тут і відвалів вапняку, що у вигляді терасованих плато- і трапецієподібних структур піднімаються до висот 35–50 м над днищами кар'єрів або прилеглими територіями. Крутих вапнякових уступів-урвищ і терасованих стінок, придатних для розвитку скелелазіння (альпінізму) і відвалів висоти яких дають можливість займатись парапланеризмом у гірничопромислових ландшафтах НПП "Подільські Товтри" виокремлено, відповідно, 28 і 9. Подібна ситуація формується на ділянках Подільських Товтр у районі Закупнянських розробок

вапняку в Хмельницькій області, Глушинецьких-Тернопільській. Якщо врахувати транспортну доступність Подільських Товтр, то зазначені й інші види екстремального туризму тут мають гарні можливості для подальшого розвитку, поступового переходу від стихійного до професійного, особливо альпінізму і парапланеризму;

– **водогосподарські**. Основою для розвитку водних екстремальних видів туризму в Подільських Товтрах є наявні тут водосховища і ставки. Вони створені у міжтовтрових пониженнях або в каньйоноподібних долинах річок, займають невеликі (ставки) площі, однак мають значні (до 10–12 м) глибини. Для підводного полювання з аквалангом, екскурсій до підводних печер і гротів (підводний туризм або дайвінг) у межах Подільських Товтр придатними є водосховища, що залишалися біля малих гідроелектростанцій на річках Смотрич, Тернава, Ступиця, а також "Бакотська затока" і "Пониззя річки Смотрич". Два останніх об'єкти НПП "Подільські Товтри" є водно-болотними угіддями міжнародного значення у збереженні біорізноманіття р. Дністер.

Для зазначених видів водного екстремального туризму активніше почали використовувати, переважно стихійно, ставки (с. Привороття, Гуменці, Вишнівчик) та водойми, що сформувалися у відпрацьованих кар'єрах (с. Закупне, Іванівці, Нігин). Більшість (7 %) антропогенних водних об'єктів, придатних для розвитку водних екстремальних видів туризму, зосереджені на Кам'янець-Подільській ділянці Подільських Товтр. Найбільш тут придатною для них є зона контакту Товтр із Дністерським водосховищем;

– **дорожні**. Дорожні ландшафти Подільських Товтр формують різні типи доріг [2]. Дороги державного і, частково, обласного значення перетинають Товтри перпендикулярно до їх просторового розташування. Здебільшого, – це прямолінійні ділянки ландшафтних дорожно-інженерних систем, де всі процеси контролюються відповідними організаціями і розвиток екстремальних видів туризму тут не є раціональним. Місцева дорожня система – між районами, селами, а також численні й різноманітні за покриттям стежки, представлена оригінальними за будовою і конфігурацією дорожними серпантинами, що є характерними для окремих ділянок Товтр, зокрема в околицях сіл Негін, Завалля, Смотрич, Закупне, Сатанів. Товтрові дороги і стежки – уже частково випробувані об'єкти для розвитку таких екстремальних видів туризму, як пішохідний туризм для людей похилого віку та людей із вадами здоров'я; кінний туризм, що почав активно розвиватись, особливо з появою в межах Подільських Товтр перших конейферм і ранчо, велосипедного туризму, що майже відповідає умовам середньогір'я на товтрових серпантинах, крутих підйомах і спусках доріг та стежок; усе частіше з'являються екстремали на мотоциклах, квадроциклах та інших часто оригінальних саморобних механізмах. У результаті їхньої активності стихійно виникають змагання з цих видів "дорожного" екстремального туризму. Необхідність детального вивчення наявних умов для розбудови екстремальних видів "дорожного туризму та рекреації" на ділянках Сатанівських, Закупнянських та Негінсько-Вербецьких Товтр назріла давно;

– **белігеративні**. Своєрідна просторова орієнтація та розташування на крайньому заході України, в адміністративному поділі часто на межі різних держав, особливості орографії та наявність значних за площею в минулому суцільних лісових масивів, сприяли активній розбудові у межах Подільських Товтр або у прилеглих до них територіях численних белігеративних (beligero – від лат. вести війну) ландшафтних комплексів: фортець –

Кам'янець-Подільська, Смотрицька, Сатанівська, захисних валів і траншей, численних окопів, ДЗОТів, ДОТів, оборонних ліній, городищ із захисними валами тощо. Так, своєрідні особливості рельєфу Збручанської та Кам'янець-Подільської ділянок Подільських Товтр стали основою для формування однойменних укріпрайонів у т. зв. оборонній "лінії Сталіна", яку розбудували упродовж 1938 – початку 1941 рр. Лише в межах Кам'янець-Подільського укріпрайону протяжністю до 130 км, завширшки – 8 км було збудовано 126 довготривалих вогневих споруд, переважно ДОТів і ДЗОТів, окремі з яких углиб мали 2–3 поверхи, збереглися до сьогодні й чітко виокремлюються в структурі сучасних товтрових ландшафтів, десятки кілометрів оборонних валів і траншей [3]. Замки й фортеці Подільських Товтр здебільшого організовані використовують у процесі звичайної туристично-рекреаційної діяльності, в екстремальному туризмі – стихійно. Особливо це стосується численних воєнно-інженерних споруд, які все активніше освоюють екстремали, що збільшує можливість вияву трагічних випадків, зокрема серед дітей та юнацтва. У структурі екстремального туризму необхідно виокремлювати, розробляти шляхи розвитку й безпеки проведення екстремального арттуризму (освоєння фортець і замків) або екстремального белігеротуризму – комплексного розвитку екстремального туризму з активним використанням усіх белігеративних ландшафтних комплексів. У межах Подільських Товтр для цього є необхідні белігеративні умови та наявні туристи-екстремали з військовою освітою (Кам'янець-Подільський лицей із посиленою військово-фізичною підготовкою, природничо-географічний факультет педуніверситету, туристичні організації "Триглав" та групи). Упродовж минулих 10-ти років (2010–2019) екстремальний белігеротуризм у межах Подільських Товтр розвивається активно, однак, переважно, стихійно.

Висновки. Розвиток екстремального туризму в окремих регіонах рівнинної частини України є перспективним напрямом розбудови туристично-рекреаційної галузі. Особливо це стосується регіонів зі своєрідними, інколи й унікальними природними умовами, до яких належить і Поділля, а в його межах Подільські Товтри, каньйони долин річок Подільського Придністер'я, Кременецькі гори та інші. Різними видами екстремального туризму Подільські Товтри освоюють давно, однак, здебільшого, стихійно. Це потребує детальних досліджень наявних тут природних (натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних) та соціально-економічних умов і ресурсів для раціонального, науково обґрунтованого і стабільного розвитку екстремального туризму як у межах Подільських Товтр, так і в інших придатних для цього територіях Поділля й подільського регіону загалом. Результати проведених досліджень дають можливість зробити висновок, що наявні, зокрема в межах Подільських Товтр, природні й соціально-економічні умови сприятливі для розвитку тут різних видів екстремального туризму, особливо таких, як спелеотуризм, скелелазіння (альпінізм), подорожі на повітряних шарах, планеризм та багато інших. Природні умови та їхня комфортність найбільш сприяють розвитку екстремальних видів туризму для екстремалів-початківців, дитячого туризму й туризму людей похилого віку. Поки що цей розвиток відбувається стихійно, однак зростання популярності екстремального туризму серед різних вікових категорій потребує його детального дослідження та обґрунтування шляхів перспективного розвитку, як це розпочато в запропонованому дослідженні.

Список використаних джерел

1. Денисюк Г. І. Гори з глибин моря / Г. Денисюк // Укр. геогр. журн. – 1993. – № 2. – С. 44–48.
2. Денисюк Г. І. Дорожні ландшафти Поділля / Г. І. Денисюк, О. М. Вальчук. – Вінниця, 2005.
3. Денисюк Г. І. Белігеративні ландшафти Поділля / Г. І. Денисюк, О. О. Антонюк. – Вінниця, 2017.
4. Кізиун А. Г. Природні умови розвитку екстремального туризму у межах Поділля / А. Кізиун // Наук. записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Серія : Географія. – 2016. – Вип. 28. – № 3–4. – С. 178–185.
5. Кізиун А. Г. Регіональні особливості розвитку екстремального туризму / А. Кізиун // Наук. записки ВДПУ імені М. Коцюбинського. Серія : Географія. – 2016. – Вип. 31. – № 1–2. – С. 142–145.
6. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму : навчальний посібник / В. Козинець. – К. : Кондор, 2006.
7. Смотрицький каньйон – поєднання природних та історико-культурних цінностей Подільського краю / О. П. Кучинська, Н. А. Чайка, М. М. Рябий, В. Є. Франкевич // Еколог. вісн. – 2006. – Березень – квітень. – С. 19–20.
8. Подільські товтри : краєзнавчі нариси / за ред. Г. Денисюка. – Вінниця : Тезис, 2005.
9. Маринич А. М. Природа Української ССР. Ландшафти і фізико-географічне районування / А. М. Маринич, В. М. Пашченко, П. Г. Шищенко. – К. : Наук. думка, 1985.
10. Радзівський В. О. Медобори / В. О. Радзівський, В. О. Бурма. – Львів : Каменяр, 1975.
11. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні / М. Рутинський. – К. Центр учбової літ-ри, 2007.
12. Рідуш Б. Скельно-печерні природно-антропогенні комплекси в ландшафті Дністровського каньйону / Б. Рідуш // Річкові долини : природа – ландшафт – людина. Чернівці-Сосновець. – 2017. – С. 281–308.
13. Фізико-географічне районування Української ССР / под ред. В. П. Попова, А. М. Маринича. – К., 1968.

References

1. Denysyk H. I. Hory z hlybyn moria // Ukr. Heohr.zhurnal. – 1993. – № 2. – S. 44–48.
2. Denysyk H. I., Valchuk O. M. Dorozhni landshafty Podillia. – Vinnytsia, 2005.
3. Denysyk H. I., Antoniuk O. O. Beligerativni landshafty Podillia. – Vinnytsia, 2017.
4. Kiziun A. H. Pryrodni umovy rozvytku ekstremalnogo turizmu u mezkhakh Podillia // Naukovi zapysky VDPU imeni M. Kotsiubynskoho. Seria : Heohrafiia. – 2016. – Vyp. 28. – № 3–4. – S. 178–185.
5. Kiziun A. H. Rehionalni osoblyvosti rozvytku ekstremalnogo turizmu // Naukovi zapysky VDPU imeni M. Kotsiubynskoho. Seria : Heohrafiia. – 2016. – Vyp. 31. № 1–2. – S. 142–145.
6. Kozynets V. Bezpeka zhyttiedialnosti u sferi turizmu : navchalnyi posibnyk. – K., 2006.
7. Smotrytskyi kanion – poiednannia pryrodnykh ta istoryko-kulturnykh tsinnosti Podilskoho kraiu / O. P. Kuchynska, N. A. Chaika, M. M. Riabyi, V. Ye. Franekevych // Ekolohichni visnyk. – 2006. – Berezen – kviten. – S. 19–20.
8. Podilski tovtry : kraieznavchi narysy / za red. H. Denysyka. – Vinnytsia, 2005.
9. Marynych A. M., Pashchenko V. M., Shyshchenko P. H. Pryroda Ukraynskoï SSSR. Landshafty i fyzyko-heohrafycheskoe raionyrovanye. – K., 1985.
10. Radziievskiy V. O., Burma V. O. Medobory. – Lviv, 1975.
11. Rutynskiy M. I. Zamkoviy turizm v Ukraini. – K., 2007.
12. Ridush B. Skelno-pecherni pryrodno-antropohenni komplekxy v landshafti Dnistrovskoho kanionu // Rychkovi dolyny : pryroda-landschafty-liudyna. Chernivtsi-Sosnovets. – 2017. – S. 281–308.
13. Fyzyko-heohrafycheskoe raionyrovanye Ukraynskoï SSR. – K., 1968.

Надійшла до редколегії 16.01.20

А. Кізиун, канд. геогр. наук, доц.

Винницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, Україна

РАЗВИТИЕ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМА В ПРЕДЕЛАХ ПОДОЛЬСКИХ ТОВТР

Рассмотрены проблемы и обоснованы пути развития экстремального туризма в равнинных условиях территории Украины. За модельный регион взято Подолье, а в его границах уникальный природный объект – Подольские Товтры. Отмечено, что в современной туристической-рекреационной сфере Украины, особенно в отдельных ее регионах, стихийно, но активно развивается экстремальный туризм. Это касается и равнинной (95 % территории) части Украины, где экстремальный туризм не является традиционным. В конце XX – начале XXI ст. экстремальным туризмом начали заниматься люди разных возрастных категорий, поэтому обоснование возможностей и перспектив развития разных видов экстремального туризма в отдельных регионах и их природных объектах является актуальным. Для Подольских Товтр обосновано развитие отдельных видов экстремального туризма в соответствии с имеющимися для этого условиями в натуральных, натурально-антропогенных и антропогенных ландшафтных комплексах. Подольские Товтры – природный объект мирового значения, не имеющий аналогов в Европе, а по внешним геологическим признакам на них немного похожи скалистые гряды в Великой Британии и США. Анализ природы и ландшафтов Подольских Товтр показывает, что здесь есть необходимые и достаточные природные условия и ресурсы для активного развития экстремального туризма. К природным свойствам отнесены уникальность природы и ландшафтов, наличие необходимых условий естественных компонентов для развития экстремальных видов туризма; к антропогенным – наличие горнопромышленных, водных и белигеративных ландшафтных комплексов, предложены пути их современного и будущего освоения с целью организованного развития разных видов экстремального туризма. Отмечено, что дальнейшие исследования природных условий и ресурсов не только Подольских Товтр, но и Кременецких гор, Подольского Приднестровья и Среднего Побужья, дадут возможность существенно улучшить в границах Подолья современную туристическо-рекреационную сферу с учетом экстремального туризма. Пока что развитие экстремального туризма в границах Подолья проходит стихийно и требует более детального обоснования реальных направлений его формирования.

Ключевые слова: Подолье, Подольские Товтры, туристическо-рекреационная сфера, экстремальный туризм, развитие, приоритетные направления.

А. Kiziun, PhD Geography, Assistant Professor

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Vinnytsia, Ukraine

DEVELOPMENT OF EXTREME TOURISM WITHIN PODILLIAN TOVTRY

The problems and the ways of extreme tourism's development in the flat conditions of the territory of Ukraine are substantiated and considered in the article. Podillia is taken as the model region, and within its boundaries the unique natural object is Podillian Tovtry. It is noted that in the modern tourist and recreational sphere of Ukraine, especially in some of its regions, extreme tourism is spontaneously but actively developing. This also applies to the flat (95% of the territory) part of Ukraine, where extreme tourism is not traditional. At the end of XX and beginning of XXI century extreme tourism was started by people of different age categories, so the justification of opportunities and prospects for the development of different types of extreme tourism in individual regions and their natural sites is relevant. The development of certain types of extreme tourism in accordance with suitable natural, natural, anthropogenic and anthropogenic landscape complexes is substantiated for Podillian Tovtry. The Podillian Tovtry is a natural object of world importance, with no analogues in Europe, but with external geological features, they are somewhat similar to rocky ridges in the United Kingdom and the United States. Podillian Tovtry is an example of forming a unique natural structure; the necessary conditions are formed not only for the development of unique Tovtry landscape complexes, but also the possibility of development of various types of extreme tourism on their basis. The nature's and landscapes' of the Podillian Tovtry analysis shows that there are necessary and sufficient natural conditions and resources for the active development of extreme tourism. The uniqueness of nature and landscapes, the presence of the necessary characteristics of natural components are included to the natural properties for the development of extreme types of tourism. The main ridge, lateral towers and especially the sections of the Podillian Tovtry where their rivers are cut, are the suitable territories for the active development of such kinds of extreme tourism as rock climbing, especially for children and youth mountaineering, delta paragliding, ballooning, (these types of tourism are being developed in Smotrych Canyon, which is a picturesque work of nature, where the Silurian history is reflected on its vertical walls), for the elderly – hiking, biking and equestrian tourism; the presence of karst formations – speleotourism, rivers with rapids – rafting, kayaking and more. To the anthropogenic – the presence of mining, industrial, water and belligerative landscape complexes suggested ways of their modern and future development with the purpose of organized development of various types of extreme tourism. Within these anthropogenic landscapes it is possible and appropriate to develop the same extreme types of tourism as in natural (rock climbing, paragliding – mining; diving – water-anthropogenic, equestrian, bicycle, mototourism – road, beligerotourism). It is noted that further exploration of natural conditions and resources not only of Podillian Tovtry, but also of Kremenetski Mountains, Podillian Prydnisteria and Middle Pobuzhia will give an opportunity to significantly build a tourist and recreational sphere within the boundaries of Podillia, taking into account extreme tourism. So far, the development of extreme tourism within Podillia is going on spontaneously and needs a more detailed justification of the real directions of its formation.

Keywords: Podillia, Podillian Tovtry, tourist and recreational sphere, extreme tourism, development, priority directions.